

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૪૫૫૩/૨૦૨૪

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

સહી/-

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના
	હા	

=====

મીનલબેન નકુલભાઈ મિસ્ત્રી અને અન્ય

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩ તરફે શ્રી કુણાલ એમ. શાહ (૫૫૮૮)

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩ તરફે શ્રી રથીન પી. રાવલ (૫૦૧૩)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી સુશીલ આર. શુક્લા (૫૬૦૩)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

તારીખ : ૧૦/૦૮/૨૦૨૬

ચુકાદો

૧. હાલની અપીલમાં સામેલ મર્યાદિત મુદ્દો એ છે કે શું પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ધરાવનાર વ્યક્તિને ‘મુસાફર’ તરીકે ગણી શકાય અને પરિણામે, વળતરનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે.

૧.૧. વિદ્વાન રેલવે ક્લેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલ, અમદાવાદ બેન્ચ દ્વારા કેસ નં. ઓએ (આઈઆઈયુ)/એડીઆઈ/૨૦૨૩/૦૧૦૧ માં પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમનામાથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ થઈને, કે જેના દ્વારા દાવેદારની દાવો અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી, દાવેદારોએ હાલની અપીલ દાખલ કરેલ છે.

૧.૨. બંને પક્ષોના વિદ્વાન વકીલશ્રીઓની સંમતિથી, શીર્ષકવાળી અપીલ આખરી સુનાવણી માટે હાથ પર લેવામાં આવે છે.

૨. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષની તેમની મૂળ સ્થિતિ મુજબ પક્ષકારોનો સંદર્ભ આપવામાં આવે છે.

૨.૧. કેસની ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:

૩. તારીખ ૨૭/૦૨/૨૦૨૩ ના રોજ, દાવેદારો માન્ય પી.એન.આર. ટિકિટ નં. ૮૮૪૪૭૩૫૧૩૫ સાથે ટ્રેન નં. ૨૨૭૧૭ રાજકોટ-સિકંદરાબાદ એક્સપ્રેસમાં

મુસાફરી કરીને વાંકાનેરથી વલસાડ જવા માંગતા હતા. મૃતક – નકુલભાઈ મિસ્ત્રી તેમને મૂકવા માટે વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશને ગયા હતા અને પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ખરીદી હતી. તેઓ બધા ટ્રેન પકડવા માટે વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશનના પ્લેટફોર્મ નં. ૨ પર પહોંચ્યા હતા. દાવેદારો સૂટકેસ, હેન્ડબેગ અને વોટર બેગ સાથે મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. તે સમયે કોઈ કુલી ઉપલબ્ધ ન હોવાથી મૃતકને દાવેદારોને ડબ્બામાં ચઢવામાં અને તમામ સામાન મૂકવામાં મદદ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. મૃતક દાવેદાર – મીનલબેન મિસ્ત્રીના પતિ હોવાથી તેમણે મદદ કરી અને સામાન ચઢાવ્યો હતો. તેમને મૂક્યા પછી, મૃતક ડબ્બામાંથી નીચે ઉતરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હતા, તે સમયે, સદર ટ્રેન અચાનક આંચકા અને ધક્કા સાથે ચાલવા લાગી, જેના કારણે મૃતકે પોતાનું સંતુલન ગુમાવ્યું અને આકસ્મિક રીતે ટ્રેનમાંથી નીચે પડી ગયા. સદર પડવાના કારણે, તેઓ ટ્રેન સાથે ઘસડાયા હતા અને બહુવિધ ગંભીર ઈજાઓ પામ્યા હતા, તે દરમિયાન ઘટનાસ્થળે જ તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. આ ઘટનાની જાણ વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશનના સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને કરવામાં આવી હતી અને પોલીસ ઔપચારિકતા પૂર્ણ કર્યા પછી, અંતિમ સંસ્કાર કરવા માટે શબ દાવેદારોને સોંપવામાં આવ્યું હતું.

- ૩.૧. ઉપરોક્ત વાસ્તવિક હકીકતો પર, દાવેદારોએ વ્યાજ સહિત રૂ. ૮,૦૦,૦૦૦/- નું વળતર મેળવવા માટે દાવો અરજી દાખલ કરેલ છે. રેલવે પ્રશાસને ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ સાથે લેખિત જવાબ રજૂ કરીને દાવેદારોના દાવા સામે વિરોધ કર્યો હતો, જેમાં તમામ રજૂઆતોનો ઇનકાર કરવા ઉપરાંત,

એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે તપાસ દરમિયાન કોઈ ટિકિટ/પાસ/સત્તાપત્ર રિકવર કરવામાં આવ્યા ન હતા, તેથી મૃતક ટ્રેનના ‘બોનાફાઇડ’ મુસાફર ન હતા. વધુમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે રેલવે એક્ટ, ૧૯૮૯ (ટૂંકમાં, ‘સદર એક્ટ’) ની કલમ ૨(૨૯) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ‘મુસાફર’ ની વ્યાખ્યાના દાયરામાં પ્લેટફોર્મ ટિકિટ આવતી નથી તેમજ આઈ.આર.સી.એમ. વોલ્યુમ-૧ પ્રકરણ-૩ પેરા ૩૦૧ (૩) (સી) ને ધ્યાનમાં લેતાં, પ્લેટફોર્મ ટિકિટ અથવા પ્લેટફોર્મ પાસ/પરમિટ ધારકને કોઈપણ ડબ્બા કે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં રહેવાનો અધિકાર આપતી નથી અને તેથી, અરજદારોએ સ્વીકાર્યું છે કે મૃતક ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે રેલવે પ્લેટફોર્મ વચ્ચેની જગ્યામાં પડી ગયા હતા, તેઓ કોઈપણ વળતર મેળવવા માટે હકદાર રહેશે નહીં.

જ. વિદ્વાન રેલવે કલેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલે ઘડવામાં આવેલા તમામ ચાર મુદ્દાઓમાં પુરાવાનું વિશ્લેષણ કર્યું હતું અને માન્યું હતું કે મૃતક પાસે પ્લેટફોર્મ ટિકિટ હતી, પરંતુ આઈ.આર.સી.એમ. અને સદર એક્ટની કલમ ૨(૨૯) ને ધ્યાનમાં લેતાં, મૃતકને ‘બોનાફાઇડ’ મુસાફર તરીકે ગણી શકાય નહીં અને તેથી, રેલવે અકસ્માતને કારણે તેમના મૃત્યુ પર દાવેદારો કોઈપણ વળતર મેળવવા માટે હકદાર નથી.

પ. અરજદારો/દાવેદારો તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી રથીન પી. રાવલ અને રેલવે પ્રશાસન તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુશીલ આર. શુક્લાને સાંભળવામાં આવ્યા.

૬. આ બાબતમાં સામેલ મર્યાદિત મુદ્દાને ધ્યાનમાં લેતાં, શરૂઆતમાં, રેલવે ક્લેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટ, ૧૯૮૭ ની કલમ ૧૨૪-એ નો સંદર્ભ લેવા દો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

...“૧[૧૨૪એ. અણધારી ઘટનાઓના કારણે વળતર.—જ્યારે રેલવેના સંચાલન દરમિયાન કોઈ અણધારી ઘટના બને છે, ત્યારે રેલવે પ્રશાસન તરફથી કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય, બેદરકારી અથવા કસૂર થયો હોય કે ન થયો હોય કે જે ઈજાગ્રસ્ત થયેલા મુસાફરને અથવા મૃત્યુ પામેલા મુસાફરના આશ્રિતને તે સંબંધમાં દાવો દાખલ કરવા અને નુકસાની વસૂલ કરવા માટે હકદાર બનાવે, રેલવે પ્રશાસન, અન્ય કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, આવી અણધારી ઘટનાના પરિણામે મુસાફરના મૃત્યુ અથવા ઈજાથી થયેલા નુકસાન માટે નિયત કરવામાં આવે તે હદ સુધી અને તેટલી જ હદ સુધી વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે:

પરંતુ શરત એ છે કે જો મુસાફર નીચે દર્શાવેલ કારણોસર મૃત્યુ પામે અથવા ઈજા ભોગવે તો રેલવે પ્રશાસન દ્વારા આ કલમ હેઠળ કોઈ વળતર ચૂકવવાપાત્ર રહેશે નહીં—

(એ) તેના દ્વારા આત્મહત્યા અથવા આત્મહત્યાનો પ્રયાસ;

(બી) સ્વયં પહોંચાડેલી ઈજા;

(સી) તેનું પોતાનું ગુનાહિત કૃત્ય;

(ડી) નશાની અથવા પાગલપનની સ્થિતિમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલું કોઈપણ કૃત્ય;

(ઈ) કોઈપણ કુદરતી કારણ અથવા રોગ અથવા તબીબી કે શસ્ત્રક્રિયા સારવાર, સિવાય કે આવી સારવાર સદર અણધારી ઘટનાથી થયેલી ઈજાને કારણે જરૂરી બની હોય.

સ્પષ્ટીકરણ.—આ કલમના હેતુ માટે, “મુસાફર” માં સમાવેશ થાય છે—

XXXX

(ર) એવી વ્યક્તિ કે જેણે કોઈપણ તારીખે મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેન દ્વારા મુસાફરી કરવા માટે માન્ય ટિકિટ અથવા માન્ય પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ખરીદી હોય અને તે અણધારી ઘટનાનો ભોગ બને.]”

૬.૧. સ્પષ્ટીકરણ (ર) માં, ‘મુસાફર’ માં એવી વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે કે જેણે કોઈપણ તારીખે મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેન દ્વારા મુસાફરી કરવા માટે માન્ય ટિકિટ અથવા માન્ય પ્લેટફોર્મ ટિકિટ રજૂ કરી હોય અને તે ‘અણધારી ઘટના’ નો ભોગ બને. તેથી, સદર એક્ટની કલમ ૧૨૪—એ નું સ્પષ્ટીકરણ (ર) રેલવે પ્રશાસન દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ અને આધારોને નકારી કાઢે છે કે દાવેદાર ‘બોનાફાઈડ’ મુસાફર નથી.

૭. આ કોર્ટે શોભાબેન ભરતભાઈ વાઢેર (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં રજની અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૨૦૨૫ લાઈવલો (એસ.સી.) ૯૮૬ માં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત સદર એક્ટના હેતુને ધ્યાનમાં લીધા પછી આ મુદ્દાની તપાસ કરી હતી. શોભાબેન ભરતભાઈ વાઢેર (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ચુકાદાના પેરા નં. ૮ અને ૯ પ્રસ્તુત હોવાથી નીચે મુજબ વંચાય છે:

...“૮. તાજેતરમાં, ભારતના માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે રજની અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, ૨૦૨૫ લાઈવલો (એસ.સી.) ૯૮૬ ના કેસમાં આ મુદ્દા પર વિચારણા કરી હતી અને માન્યું હતું કે મૃતક પાસે માત્ર ટિકિટ ન હોવાથી બોનાફાઈડ મુસાફર હોવાનો દાવો નકારી શકાતો નથી. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સદર એક્ટની કલમ ૧૨૪-એ હેઠળની કાર્યવાહી સંભાવનાઓની પ્રબળતા (પ્રીપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટીઝ) ના સિદ્ધાંતો દ્વારા સંચાલિત થાય છે, ફોજદારી ટ્રાયલમાં જરૂરી વ્યાજબી શંકાથી પરના પુરાવાના ધોરણ દ્વારા નહીં. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના પેરા: ૧૦, ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ માં પ્રસ્તુત તારણો નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૦. અપીલકર્તાઓનો કેસ સંપૂર્ણપણે રેલવે ક્લેઇમ્સ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરાયેલ તારીખ ૧૦/૦૨/૨૦૨૦ ના સોગંદનામા પર

આધારિત છે, એટલે કે મૃતકના પત્નીનું સોગંદનામું. તેમણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે તેમના પતિ સ્વર્ગસ્થ શ્રી સંજેશ કુમાર અકસ્માતની તારીખે એટલે કે ૧૮/૦૫/૨૦૧૭ ના રોજ પેસેન્જર ટ્રેન નં. ૧૨૪૮૫ રણથંભોર એક્સપ્રેસ દ્વારા બીજા વર્ગની ટિકિટ સાથે ઇન્દોરથી ઉજ્જૈન જઈ રહ્યા હતા. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે તે ટિકિટ પોલીસ સ્ટેશન નરવર, જિલ્લો ઉજ્જૈન દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવી હતી. તેમણે એ પણ જુબાની આપી છે કે આગલા દિવસની રાત્રે એટલે કે ૧૮/૦૫/૨૦૧૭ ના રોજ તેમને મૃતક દ્વારા જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તેઓ કોઈ કામ માટે બહાર જઈ રહ્યા છે અને તેમણે તેમનું આધાર કાર્ડ અને ઓળખ પુરાવો માંગ્યો હતો અને ત્યારબાદ તેઓ તેમના સામાન સાથે ઘરેથી નીકળ્યા હતા. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તેમજ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલકર્તાઓએ ડિવિઝનલ રેલવે મેનેજર (ડી.આર.એમ.) ની તારીખ ૨૩/૦૨/૨૦૧૮ (આર/૧) ની નોંધ પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરી હતી કે પોલીસ સ્ટેશન નરવર રેલવે સત્તાવાળાઓને દસ્તાવેજો મોકલતી વખતે તારીખ ૧૮/૦૫/૨૦૧૭ ની રેલવે ટિકિટ નં. એલ૧૦૨૭૪૨૦ ઇએક્સ (ઇન્દોરથી ઉજ્જૈન) મોકલી આપી હતી. સદર રેલવે ટિકિટની નકલ એનેક્સર પી-૧ પર છે જેને રેલવે કલેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ આંક પી-૬ તરીકે અંકિત કરવામાં આવી હતી. આમ, દાવેદારો પર જે પ્રારંભિક બોજ લાદવામાં આવ્યો હતો તે મુક્ત થયો હતો. હકીકતમાં, હાઈકોર્ટે

ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરતી વખતે જોયું કે તારીખ ૨૬/૦૨/૨૦૧૯ ના ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ (આર/૧) પરથી જણાયું હતું કે અકસ્માતના સમયે મૃતક ટ્રેનમાં મુસાફરી કરી રહ્યા હતા અને ટ્રેનમાંથી પડી જવાના કારણે ઈજાઓ પામ્યા હતા અને પાછળથી તે ઈજાઓના કારણે મૃત્યુ પામ્યા હતા. નોંધાયેલા સદર તારણની સામે, હાઇકોર્ટે માન્યું કે તે સ્થાપિત કરે છે કે મૃત્યુ રેલવે એક્ટ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૨૪(એ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ‘અણધારી ઘટના’ ના દાયરામાં આવશે. જોકે, દાવેદારોએ મૃતક બોનાફાઇડ મુસાફર હતા તે સાબિત કર્યું છે કે નહીં તે મુદ્દાની તપાસ કરતી વખતે, મૃતકના શબ સાથે અથવા મૃતકના શબ પાસેથી મળી આવેલા સામાન સાથે રેલવે ટિકિટ મળી ન હોવાના આધારે નકારાત્મક તારણ આપવામાં આવ્યું હતું. જોકે, ઉપરોક્ત તારીખ ૨૩/૦૨/૨૦૧૯ ના ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ (આર/૧) માં નીચે મુજબનું તારણ નોંધવામાં આવ્યું છે:

“ટિકિટ ચકાસણી: તારીખ ૧૯/૦૫/૨૦૧૭ ની ઘટનાના સંબંધમાં પોલીસ સ્ટેશન નરવર તરફથી મળેલા દસ્તાવેજોમાં, ઇન્ડોરથી ઉજ્જૈનની ટ્રેન મુસાફરી ટિકિટ નં. એલ૧૦૨૭૪૨૧૦ ની તારીખ ૧૯/૦૫/૨૦૧૭ ના રોજ ચીફ બુકિંગ સુપરવાઇઝર ઇન્ડોર દ્વારા ચકાસણી કરવામાં આવી છે અને જણાવાયું છે કે સદર ટિકિટ ઇન્ડોર સ્ટેશનથી ઇશ્યૂ કરવામાં આવી હતી. (દસ્તાવેજ સામેલ છે).”

૧૧. આ કોર્ટે ડોલી રાની સાહા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના કેસમાં ઠરાવ્યું છે કે એકવાર દાવેદાર-અપીલકર્તાએ હકીકતો દર્શાવતું સોગંદનામું દાખલ કર્યું અને રેલવે સત્તાવાળાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસમાંથી ઉદ્ભવતા અહેવાલનો સંદર્ભ આપ્યો, તે પછી પુરાવાનો બોજ રેલવે પર જશે. વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

“૧૫. હાલની અપીલ તરફ દોરી જતા વિવિધ ન્યાયિક ચુકાદાઓના સંક્ષિપ્ત પુનરાવર્તન પરથી જોઈ શકાય છે કે પ્રાથમિક મુદ્દો એ છે કે શું મૃતક પ્રશ્નવાળી ટ્રેનમાં મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. રીના દેવી [યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રીના દેવી, (૨૦૧૯) ૩ એસ.સી.સી. ૫૭૨ (૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સિવ) ૧૯૮] માં, આ કોર્ટની બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે એવા કેસોમાં પુરાવાનો બોજ કયા પક્ષકાર પર રહેશે તે પ્રશ્ન પર વિચારણા કરી હતી જ્યાં મૃતકનું શબ રેલવે પરિસરમાં મળી આવે છે. આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે પ્રારંભિક બોજ દાવેદાર પર રહેશે, જે સંબંધિત હકીકતોનું સોગંદનામું દાખલ કરીને મુક્ત કરી શકાય છે. એકવાર દાવેદારે તેમ કર્યા પછી, તે બોજ રેલવે પર જશે. નોંધપાત્ર રીતે, તેણે એ પણ ઠરાવ્યું હતું કે ટિકિટની માત્ર ગેરહાજરી એ દાવાને નકારી શકશે નહીં કે મૃતક બોનાફાઇડ મુસાફર હતા. કોર્ટના ચુકાદામાંથી સંબંધિત અંશ નીચે પુનઃ રજૂ કરવામાં આવે છે: (એસ.સી.સી.

પાનું ૫૮૮, પેરા ૨૯) “૨૯. આમ અમે ઠરાવીએ છીએ કે રેલવે પરિસરમાં શબની માત્ર હાજરી એવું માનવા માટે નિર્ણાયક રહેશે નહીં કે ઈજાગ્રસ્ત અથવા મૃતક બોનાફાઇડ મુસાફર હતા કે જેના માટે વળતરનો દાવો કરી શકાય. જોકે, આવા ઈજાગ્રસ્ત અથવા મૃતક પાસે ટિકિટની માત્ર ગેરહાજરી એ દાવાને નકારી શકશે નહીં કે તેઓ બોનાફાઇડ મુસાફર હતા. પ્રારંભિક બોજ દાવેદાર પર રહેશે જે સંબંધિત હકીકતોનું સોગંદનામું દાખલ કરીને મુક્ત કરી શકાય છે અને ત્યારબાદ બોજ રેલવે પર જશે અને દર્શાવેલ હકીકતો અથવા સંબંધિત સંજોગો પર આ મુદ્દો નક્કી કરી શકાય છે. આ બાબત સામે આવેલી હકીકતોના આધારે કેસ-દર-કેસ ઉકેલવી પડશે. આ સંબંધમાં કાનૂની સ્થિતિ તે મુજબ સમજાવેલી રહેશે.”

(ભાર આપેલ)

૧૬. હાલના કેસમાં, અપીલકર્તાએ હકીકતો દર્શાવતું અને સામાવાળા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસમાંથી ઉદ્ભવતા અહેવાલનો ઉલ્લેખ કરતું વિધિવત સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું, જે દર્શાવે છે કે મૃતક ટ્રેનમાં મુસાફરી કરી રહ્યા હતા અને તેમની મુસાફરી દરમિયાન નીચે પડી જવાથી તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. પુરાવાનો બોજ ત્યારબાદ રેલવે પર ગયો હતો, જેણે પોતાનો બોજ મુક્ત કર્યો નથી. તેથી, પ્રશ્નવાળી ટ્રેનમાં મૃતક બોનાફાઇડ મુસાફર હોવાની ધારણાનું ખંડન થયું ન હતું.

૧૭. વધુમાં, તપાસ અધિકારી (આઈ.ઓ.) નો અહેવાલ પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટમાં ઉલ્લેખિત વિગતો દર્શાવે છે. તેમાં જણાવાયું છે કે મૃત્યુનું કારણ માથામાં થયેલી ઈજાને કારણે હતું અને તમામ ઈજાઓ એન્ટિ-મોર્ટમ (મૃત્યુ પૂર્વેની) હતી અને “બ્લન્ટ ફોર્સ ઇમ્પેક્ટ” (બોથડ પદાર્થના આઘાત) ના કારણે થઈ હતી. તેમાં એમ પણ જણાવાયું છે કે મૃત્યુના સમયથી અડતાલીસથી બોતેર કલાક વીતી ગયા હતા.]”

૧૨. જોકે રેલવે તરફે ઉપસ્થિત વિજ્ઞાન સ્ટેનિંગ કાઉન્સેલ સુશ્રી રુખમિણી બોબડેએ એવી દલીલ કરવા માટે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે આધાર રાખવામાં આવેલી રેલવે ટિકિટોના શંકાસ્પદ સંજોગો અંગે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નોંધાયેલ તારણ દાવાને નકારી કાઢવા માટે પૂરતું છે, તેમ છતાં અમે એક કરતાં વધુ કારણોસર સદર રજૂઆતથી પ્રભાવિત થયા નથી. પ્રથમ તો, મૃતકે ટ્રેનમાં મુસાફરી કરી હતી તે સાબિત કરવા માટે દાવેદારો પર જે પ્રારંભિક બોજ લાદવામાં આવ્યો હતો તે પ્રથમ દાવેદાર (મૃતકના પત્ની) દ્વારા કરવામાં આવેલા સોગંદ પરના નિવેદન દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે. બીજું, હાઈકોર્ટે ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ (આર/૧) ના અહેવાલ પર આધાર રાખીને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યું છે કે પ્રથમ દાવેદારના પતિનું મૃત્યુ સદર એક્ટની કલમ ૧૨૪(એ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ‘અણધારી ઘટના’ ના દાયરામાં આવશે; ત્રીજું,

પોલીસ રિપોર્ટનો ભાગ બનેલી રેલવે ટિકિટનું ખંડન થયું ન હતું; યોથું, તે જ અહેવાલમાં એ પણ ખુલાસો થયો છે કે ચીફ બુકિંગ સુપરવાઈઝર, ઇન્ડોરે પોલીસના અહેવાલ સાથે રજૂ કરાયેલી ટિકિટની ચકાસણી કરી હતી અને પ્રમાણિત કર્યું હતું કે ટિકિટ ઇન્ડોર સ્ટેશનથી ઇશ્યૂ કરવામાં આવી હતી. આ સ્પષ્ટપણે સદર એક્ટની કલમ ૧૨૪(એ) ના સ્પષ્ટીકરણના ખંડ (૨) હેઠળ અભિપ્રેત ‘મુસાફર’ શબ્દની જરૂરિયાતને સંતોષશે અને મૃતક ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતા ‘મુસાફર’ તરીકે જાહેર થશે. આ દ્રષ્ટિકોણને કામુકચી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસમાં કોઓર્ડિનેટ બેન્ચના ચુકાદાથી પણ સમર્થન મળે છે, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:—

“૯. ‘મુસાફર’ વિશે સ્પષ્ટતા કરતા સદર કલમના સ્પષ્ટીકરણ મુજબ, તેમાં એવી વ્યક્તિનો સમાવેશ થશે કે જેણે કોઈપણ તારીખે મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેન દ્વારા મુસાફરી કરવા માટે માન્ય ટિકિટ અથવા માન્ય પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ખરીદી હોય અને તે અણધારી ઘટનાનો ભોગ બને.

૧૦. આ કોર્ટે રીના દેવી [યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રીના દેવી, (૨૦૧૯) ૩ એસ.સી.સી. ૫૭૨: (૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સિવ) ૧૯૮] માં રેલવે પરિસરમાં જ્યારે મુસાફરનું શબ મળી

આવે ત્યારે પુરાવાના બોજની સમજૂતી આપી છે. સદર મુદ્દાનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે, આ કોર્ટે રાજકુમારી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [રાજકુમારી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એમ.પી. ૯૬] માં મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટના ચુકાદા અને ગુરચરણ સિંઘ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [ગુરચરણ સિંઘ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૨૦૧૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન ડેલ ૧૦૧] માં દિલ્લી હાઇકોર્ટના ચુકાદા, જેઠી નાગા લક્ષ્મી પાર્વતી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [જેઠી નાગા લક્ષ્મી પાર્વતી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૨૦૧૧ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એ.પી. ૮૨૮] માં આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટના ચુકાદા તેમજ કમરુન્નિસા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [કમરુન્નિસા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૧૯) ૧૨ એસ.સી.સી. ૩૯૧: (૨૦૧૯) ૫ એસ.સી.સી. (સિવ) ૬૧૩] માં આ કોર્ટના ચુકાદા પર વિચારણા કરી છે અને પેરા ૨૯ માં આ મુજબ તારણ આપ્યું છે: (રીના દેવી કેસ [યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રીના દેવી, (૨૦૧૯) ૩ એસ.સી.સી. ૫૭૨: (૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સિવ) ૧૯૮], એસ.સી.સી. પાનું ૫૮૮) “૨૯. આમ અમે ઠરાવીએ છીએ કે રેલવે પરિસરમાં શબની માત્ર હાજરી એવું માનવા માટે નિર્ણાયક રહેશે નહીં કે ઈજાગ્રસ્ત અથવા મૃતક બોનાફાઇડ મુસાફર હતા કે જેના માટે વળતરનો દાવો કરી શકાય. જોકે, આવા

ઈજાગ્રસ્ત અથવા મૃતક પાસે ટિકિટની માત્ર ગેરહાજરી એ દાવાને નકારી શકશે નહીં કે તેઓ બોનાફાઇડ મુસાફર હતા. પ્રારંભિક બોજ દાવેદાર પર રહેશે જે સંબંધિત હકીકતોનું સોગંદનામું દાખલ કરીને મુક્ત કરી શકાય છે અને ત્યારબાદ બોજ રેલવે પર જશે અને દર્શાવેલ હકીકતો અથવા સંબંધિત સંજોગો પર આ મુદ્દો નક્કી કરી શકાય છે. આ બાબત સામે આવેલી હકીકતોના આધારે કેસ-દર-કેસ ઉકેલવી પડશે. આ સંબંધમાં કાનૂની સ્થિતિ તે મુજબ સમજાવેલી રહેશે.”” (ભાર આપેલ)

૧૩. ઉપરોક્ત બાબતોના સંદર્ભમાં, અમારો સુવિચારિત મત છે કે હાઈકોર્ટે રેલવે ક્લેઇમ્સ ટ્રિબ્યુનલના તે તારણને માન્ય રાખવામાં ભૂલ કરી હતી કે જેના હેઠળ ટિકિટનું જમી પંચનામું રજૂ ન કરવાના કારણે અને તપાસ અધિકારીની ઉલટતપાસ ન કરવાના કારણે દાવેદારોની અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી, જે રેલવે તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલી દલીલનો મુખ્ય આધાર છે અને હતો. આ તર્ક તે સુસંગત ન્યાયિક પ્રણાલીની અવગણના કરે છે કે જ્યારે અન્ય ભૌતિક પુરાવા દાવાને સમર્થન આપતા હોય ત્યારે ઔપચારિક જમી અથવા સાક્ષીની તપાસનો અભાવ, તેની જાતે જ, બોનાફાઇડ મુસાફરીને નકારતો નથી. રેલવે એક્ટ, ૧૯૮૯ જેવા કલ્યાણકારી કાયદા હેઠળ પ્રક્રિયાગત માત્ર તકનીકી અનિયમિતતાઓ કે ક્ષતિઓ કાયદેસરના દાવાને નિષ્ફળ બનાવવી

જોઈએ નહીં. ખાસ કરીને પ્રકરણ ૧૩ કે જે અકસ્માતને કારણે મુસાફરના મૃત્યુ અને ઈજા માટે રેલવે પ્રશાસનની જવાબદારી સાથે સંબંધિત છે. રેલવે અકસ્માતના ભોગ બનેલા લોકોને રાહત આપવાના ઉદ્દેશ્યને નિષ્ફળ બનાવે તેવા અતિ-તકનીકી અભિગમથી દૂર રહેવું જોઈએ. ઔપચારિક જમી પંચનામાનો આગ્રહ રાખવો એ પુરાવાના તે ધોરણને લાગુ કરવા સમાન હશે કે જે સામાન્ય રીતે ફોજદારી ટ્રાયલમાં માંગવામાં આવે છે.”

૯. આ કોર્ટે, રેલવે એક્ટના ઉદ્દેશ્યને સમજવા માટે ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૭૯૩/૨૦૨૫ માં યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પ્રભાકરણ વિજયા કુમાર, (૨૦૦૮) ૯ એસ.સી.સી. ૫૨૭ માં નોંધાયેલા માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો. તેના પેરા: ૫ અને ૬ નીચે મુજબ વંચાય છે:

...“૫. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પ્રભાકરણ વિજયા કુમાર, (૨૦૦૮) ૯ એસ.સી.સી. ૫૨૭ ના કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે સદર એક્ટનો ઉદ્દેશ્ય તે વ્યક્તિના લાભ માટે છે કે જેના માટે આ કાયદો બનાવવામાં આવ્યો હતો અને તેનું ઉદાર અર્થઘટન થવું જોઈએ, નહીં કે સંકુચિત. સદર એક્ટની કલમ ૧૨૩(સી) તેના સરળ વાંચન પરથી કલ્યાણકારી કાયદો જણાય છે. કલમ ૧૨૩(સી) એ વાસ્તવમાં અણધારી ઘટનાના લાભને

વિસ્તૃત કર્યો છે અને ભલે રેલવે અણધારી ઘટનામાં સંડોવાયેલી ન હોય, તેમ છતાં જો રેલવેમાં મુસાફરી કરનાર મુસાફર ઈજા કે મૃત્યુ પામે તો રેલવેને વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવી છે.

૬. આ લાભ સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યામાં હોવાનું જણાય છે. કલમ ૧૨૩(સી)(૩) ને ધ્યાનમાં લેતાં, જો કોઈ વ્યક્તિ વેઈટિંગ હોલ, કલોક રૂમ અથવા રિઝર્વેશન કે બુકિંગ ઓફિસમાં અથવા કોઈપણ પ્લેટફોર્મ પર અથવા રેલવે સ્ટેશનના પરિસરમાં કોઈપણ અન્ય સ્થળે હોય અને તેને ઈજા થાય કે મૃત્યુ પામે, તો પણ રેલવે વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે. "... "

૭.૧. રાજેશકુમાર માંગીલાલ શાહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં અન્ય એક ચુકાદામાં, આ કોર્ટે ફરીથી આ મુદ્દાની તપાસ કરી છે. રાજેશકુમાર માંગીલાલ શાહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ચુકાદાના સંબંધિત પેરા નં. ૫ થી ૧૦ નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યા છે:

..."૫. અપીલકર્તાઓ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી રથીન પી. રાવલે ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૦૫૨/૨૦૧૭ માં પસાર કરાયેલ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. ગોપાલભાઈ રામજીભાઈ જંબુકીયા અને અન્ય ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. મેં રેલવે પ્રશાસન તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી કિષ્ના જી. રાવલને પણ

સાંભળ્યા છે.

૬. જે નોંધનીય બાબત છે તે એ છે કે આ ઘટના નિર્વિવાદ છે. મૃતક નડિયાદ રેલવે સ્ટેશને રેલવેમાંથી નીચે ઉતરવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે જીવલેણ ઈજાઓ પામ્યા હતા અને ઘટનાસ્થળે જ તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. તેમની પાસે પ્લેટફોર્મ ટિકિટ પણ હતી.

૭. આ કોર્ટે ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૩૮૩/૨૦૨૩ માં જનરલ મેનેજર મારફતે યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. નિકેશકુમાર રામજીભાઈ પટેલ ના કેસમાં પેરા ૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

...“૪. આ એક એવો કેસ છે કે જ્યાં રેલવે સત્તાવાળાઓ ઈનકાર કરી શક્યા નથી કે દાવેદાર પાસે બે માન્ય રેલવે પ્લેટફોર્મ ટિકિટો હતી અને જેના અનુસંધાને તેમણે રેલવે સ્ટેશનમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. જ્યારે તેઓ તેમના સંબંધીઓનો સામાન મૂકીને ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરી રહ્યા હતા ત્યારે આ અણધારી ઘટના બની હતી. આ કેસ કાય જેવો સ્પષ્ટ છે જ્યાં રેલવે એક્ટની કલમ ૧૨૪-એ હેઠળ દાવેદારને ‘બોનાફાઇડ મુસાફર’ તરીકે ગણી શકાય, ખાસ કરીને સ્પષ્ટીકરણ વાંચતાં કે જેમાં સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યામાં ‘મુસાફર’ ને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે અને તેના (૨) માં જણાવાયું છે કે માન્ય પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ધરાવતી વ્યક્તિ જો અણધારી ઘટનાનો ભોગ બને છે, તો તેને બોનાફાઇડ મુસાફર ગણવામાં આવે છે.

કોઈનો એવો કેસ નથી કે દાવેદાર જ્યારે પ્લેટફોર્મ પર હતા ત્યારે તેમને કોઈ ઈજા થઈ ન હતી અને નિર્વિવાદ અણધારી ઘટનાનો પણ ઇનકાર કરી શકાતો નથી.”...

૮. વધુમાં, આ કોર્ટે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. ગોપાલભાઈ રામજીભાઈ જંબુકીયા અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં પેરા ૬ થી ૧૧ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૬. શરૂઆતમાં, મારે સંદર્ભ લેવા દો કે તે નિર્વિવાદ હકીકત છે કે મૃતક ઓખા ગોરખપુર એક્સપ્રેસ ટ્રેન નં. ૧૫૦૪૬ માં મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. તે ફરીથી સ્વીકૃત સ્થિતિ છે કે તેઓ ઓખા રેલવે સ્ટેશનેથી ચઢ્યા હતા અને વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશને ઉતરવાના હતા. તે પણ સ્વીકૃત હકીકત છે કે અકસ્માત વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશને બન્યો હતો જ્યારે તેઓ ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરી રહ્યા હતા અને કચડાઈ જવાની ગંભીર ઈજાઓ પામ્યા હતા અને પાછળથી તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. વિવાદિત પક્ષકારો વચ્ચે તફાવતનો મુદ્દો, દાવેદારના જણાવ્યા મુજબ એ છે કે, જ્યારે મૃતક ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરી રહ્યા હતા ત્યારે ટ્રેન ઊભી રહેવાની તૈયારીમાં હતી અને મૃતક ટ્રેન ઊભી રહેવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. તેઓ નીચે ઉતરવા માટે ટ્રેનના દરવાજા પાસે રાહ જોઈ રહ્યા હતા. જોકે, પાછળથી આંચકો અથવા ધક્કો લાગવાના કારણે તેઓ પડી ગયા અને ઈજાઓ પામ્યા, જ્યારે

પ્રતિવાદીના જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે ટ્રેન હજુ શરૂ જ થઈ હતી ત્યારે તેઓ એક પુરુષ અને એક સગીર બાળક સાથે ટ્રેનમાંથી કૂદી પડ્યા હતા.

૭. રેલવે ટ્રિબ્યુનલે પુરાવાની મૂલવણી પ્રથમ તો એ આધારે કરી હતી કે દાવેદારની જુબાનીને ઉલટતપાસ દ્વારા પડકારવામાં આવી નથી, અને તેથી, દાવેદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ બિનપડકારાયેલી રહે છે. રેલવે વતી અને તેના તરફથી ગાર્ડ દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામા માટે પણ આવી જ સ્થિતિ રહે છે. સોગંદનામા પર આપવામાં આવેલી જુબાનીને ઉલટતપાસ દ્વારા પડકારવામાં આવી નથી, પરંતુ વિવાદિત પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા બે સોગંદનામા પરથી જે સ્પષ્ટ તફાવત જોઈ શકાય છે તે એ છે કે બચાવ રજૂ કરતી વખતે, ગાર્ડ – શ્રી જગદીશ અંબારામ પરમારે એવો ઉદ્દેખ કર્યો ન હતો કે મૃતક કૂદી પડ્યા અને પડી ગયા, પરંતુ તેમણે “અજાણી સ્ત્રી” શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો હતો. નિવેદનની ભૂલભરેલી બાબત એ આધારે પણ જોઈ શકાય છે કે, અગાઉના સમયે, ગાર્ડ – શ્રી જગદીશ અંબારામ પરમારે પોલીસ સમક્ષ આવું કોઈ નિવેદન આપ્યું ન હતું અથવા આવું નિવેદન રેકર્ડ પર રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી અને બીજું, જો કોઈ અજાણી સ્ત્રી એક પુરુષ અને બાળક સાથે વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશન પર કૂદી પડી અને પડી ગઈ હોય, તો અજાણી સ્ત્રી ઉપરાંત અન્ય બે

વ્યક્તિઓને પણ ઈજા થઈ હોવી જોઈએ, પરંતુ રેલવેએ તે હદ સુધી કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી.

૮. ઉપરોક્ત પુરાવાની સામે, દાવેદાર સ્પષ્ટ કેસ સાથે આવ્યા હતા કે તે સ્ત્રી વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશને ઉતરવા માટે ઓખા ગોરખપુર એક્સપ્રેસ ટ્રેનના દરવાજા પાસે રાહ જોઈ રહી હતી, જ્યાં ટ્રેન ઊભી રહેવાની તૈયારીમાં હોવાથી આંચકો અને ધક્કો લાગવાના કારણે તેમજ પાછળથી ધક્કો વાગવાથી તે વાંકાનેર રેલવે સ્ટેશન પર પડી ગઈ હતી અને તેના બંને પગ કપાઈ ગયા હતા અને પાછળથી તેનું મૃત્યુ થયું હતું.

૯. દાવેદાર દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવો બિનપડકારાયેલો રહ્યો હોવાથી વિશ્વાસપાત્ર જણાયો છે અને તેણે વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલનો વિશ્વાસ જીત્યો છે.

૧૦. વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવેલી પુરાવાની ચકાસણીનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય રહેશે. વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલનું સંબંધિત અવલોકન અને તારણ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૮. ...ઉપરોક્ત દસ્તાવેજોની વિગતવાર ચકાસણી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આકસ્મિક રીતે પડી જવાની ઘટના બની હતી, પરંતુ સામાવાળા મૃતકની બેદરકારી ગણાવે છે, જોકે સામાવાળાની ઉપરોક્ત રજૂઆતના સમર્થનમાં કોઈ સચોટ પુરાવો રજૂ કરવામાં

આવ્યો નથી. આ તબક્કે, મૃતકની કથિત બેદરકારીના જવાબમાં, તારીખ ૨૭/૦૮/૨૦૧૦ ના રોજ ફેંસલ થયેલ સિવિલ અપીલ નં. ૧૧૮૪/૨૦૦૩ માં જમીલા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાને ટાંકવો યોગ્ય છે જેમાં પેરા નં. ૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

રેલવે દ્વારા અકસ્માતની જે રીતે પુનઃરચના કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ, મૃતક ટ્રેનના ડબ્બાના ખુલ્લા દરવાજા પાસે ઊભા હતા જ્યાંથી તેઓ નીચે પડી ગયા હતા, જેને રેલવે પોતે બેદરકારી ગણાવે છે. હવે આ પ્રકારની બેદરકારી કે જે ભારતીય ટ્રેનોમાં ખૂબ અસામાન્ય નથી તે કલમ ૧૨૪-એ ના પરંતુકની શરતમાં ઉલ્લેખિત બાબત જેવી નથી. ખંડ (સી) હેઠળ અભિપ્રેત ગુનાહિત કૃત્યમાં દૂષિત ઇરાદો અથવા ગુનાહિત માનસ (મેન્સ રિયા) નું તત્વ હોવું આવશ્યક છે. ચાલતી ટ્રેનના ડબ્બાના ખુલ્લા દરવાજા પાસે ઊભા રહેવું એ બેદરકારીભર્યું કૃત્ય હોઈ શકે છે, ઉતાવળિયું કૃત્ય પણ હોઈ શકે છે, પરંતુ અન્ય કંઈપણ વગર, તે ચોક્કસપણે ગુનાહિત કૃત્ય નથી. આમ રેલવેનો કેસ તેની તરફેણમાં બધું જ માની લીધા પછી પણ નિષ્ફળ જવો જોઈએ’.

XXX XXX XXX

૧૧. એકવાર એ સ્થાપિત થઈ જાય કે મૃતક ટ્રેનમાંથી આકસ્મિક રીતે પડી જવાના કારણે મૃત્યુ પામ્યા હતા, તો આ ઘટના રેલવે એક્ટની કલમ ૧૨૩(સી)(૨) હેઠળ અણધારી ઘટનાની વ્યાખ્યામાં સ્પષ્ટપણે આવે છે. વધુમાં, હવે એ સુસ્થાપિત છે કે રેલવે અકસ્માતોના કિસ્સામાં કલમ ૧૨૪-એ કડક જવાબદારી (સ્ટ્રિક્ટ લાયબિલિટી) અથવા દોષ વિનાની જવાબદારી (નો ફોલ્ટ લાયબિલિટી) નક્કી કરે છે અને તેથી, જો કોઈ કેસ કલમ ૧૨૪-એ ના દાયરામાં આવતો હોય, તો કોનો વાંક હતો તે સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત છે. હાલના કેસમાં, રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પરથી જણાય છે કે જે અકસ્માતમાં મૃતકનું મૃત્યુ થયું હતું તે કલમ ૧૨૪-એ ના પરંતુક દ્વારા સ્પષ્ટપણે આવરી લેવાયેલ નથી અને આ ઘટના કલમ ૧૨૪-એ ના પરંતુકના ખંડ (એ) થી (ઈ) માં દર્શાવેલ કોઈપણ કારણોસર બની નથી.”

૧૧. ‘૧૯૮૯ ના સદર એક્ટ’ ની કલમ ૧૨૩(સી) ‘અણધારી ઘટના’ ને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

“પ્રકરણ ૧૩ – અકસ્માતોના કારણે મુસાફરોના મૃત્યુ અને ઈજા માટે રેલવે પ્રશાસનની જવાબદારી

૧૨૩. વ્યાખ્યાઓ.—આ પ્રકરણમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભથી અન્યથા
અપેક્ષિત ન હોય ત્યાં સુધી,—

xxx

(સી) “અણધારી ઘટના” એટલે—

(૧)(૧) ટેરરિસ્ટ એન્ડ ડિસ્ટ્રિપ્ટ એક્ટિવિટીઝ
(પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૮૭ (૧૯૮૭ નો ૨૮) ની કલમ
(૩) ની પેટા-કલમ (૧) ના અર્થમાં આતંકવાદી કૃત્ય
આચરવું; અથવા

(૨) હિંસક હુમલો કરવો અથવા લૂંટ કે ધાડ પાડવી;
અથવા

(૩) મુસાફરોને લઈ જતી કોઈપણ ટ્રેનમાં અથવા તેના પર,
અથવા વેઈટિંગ હોલ, કલોક રૂમ અથવા રિઝર્વેશન કે
બુકિંગ ઓફિસમાં અથવા કોઈપણ પ્લેટફોર્મ પર અથવા
રેલવે સ્ટેશનના પરિસરમાં કોઈપણ અન્ય સ્થળે કોઈપણ
વ્યક્તિ દ્વારા રમખાણ, ગોળીબાર કે આગ લગાડવામાં
સંડોવાવું; અથવા

(૨) મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી કોઈપણ મુસાફરનું
આકસ્મિક રીતે નીચે પડવું.”

૯. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે શ્રીકુમાર ગુપ્તા અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ૨૦૨૫ લાઇવ લો એસ.સી. ૧૧૧૫ ના કેસમાં માન્યું હતું કે કોઈ પણ વ્યક્તિ ચાલતી એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરવાનો કે કૂદવાનો પ્રયાસ કરશે નહીં અને મૃતકે સ્વયં પહોંચાડેલી ઈજા કરી છે તેવું સાબિત કરતા પુરાવાના અભાવે, તેમને ‘બોનાફાઇડ મુસાફર’ હોવાનો ઇનકાર કરી શકાય નહીં. સંબંધિત પેરા ૯ અને ૧૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:

...“૯. પક્ષકારો તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા પછી અને રેકર્ડની ચકાસણી પરથી જણાય છે કે મૃતકે સતનાથી મૈહર મુસાફરી કરવા માટે માન્ય ટિકિટ ખરીદી હતી તે હકીકત અંગે કોઈ વિવાદ ન હતો. સંબંધિત તારીખે એટલે કે ૨૯/૦૫/૨૦૧૩ ના રોજ અન્ય એક એક્સપ્રેસ ટ્રેન પણ તે પ્લેટફોર્મ પર આવી પહોંચી હતી કે જેના પર મૃતક ઊભા હતા અને સ્પષ્ટપણે તે જ પ્લેટફોર્મ પર ટ્રેન આવેલી જોઈને ભૂલથી તેઓ મૈહર જવા માટે તે ટ્રેનમાં ચઢી ગયા હતા. વાસ્તવમાં સદર એક્સપ્રેસ ટ્રેન પણ મૈહર થઈને પસાર થતી હતી. જોકે, મૃતક આ વિગતોથી સારી રીતે વાકેફ ન હોવાથી દેખીતી રીતે ભૂલભરેલી માન્યતા હેઠળ તે એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં ચઢી ગયા હતા. ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ પણ એ બાબત દર્શાવે છે કે મૃતકે વાસ્તવમાં રેલવે ટિકિટ ખરીદી હતી અને રેલવે અકસ્માતમાં થયેલી ઈજાઓના કારણે તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. આ ચોક્કસ કારણસર

ટ્રિબ્યુનલના બંને સભ્યોએ દાવેદારોની તરફેણમાં નિર્ણય આપ્યો હતો અને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા હતા કે મૃતક બોનાફાઈડ મુસાફર હતા. માત્ર એટલા માટે કે મૃતક ખોટી ટ્રેનમાં ચઢી ગયા હતા, એવું અર્થઘટન કરી શકાય નહીં કે તેઓ બોનાફાઈડ મુસાફર ન હતા કે જેથી રેલવે સત્તાવાળાઓ મૃતક બોનાફાઈડ મુસાફર ન હોવાની દલીલમાંથી મુક્ત થઈ શકે.

૧૦. જ્યાં સુધી રેલવે દ્વારા એવી રજૂઆત કે દલીલ કરવામાં આવી છે કે મૃતકને તેમના પોતાના કૃત્યના કારણે ઈજાઓ થઈ હતી, જોકે પ્રથમ નજરે તે આકર્ષક જણાય છે, તેમ છતાં અમે તે સાદા કારણસર તેને સ્વીકારવા તૈયાર નથી કે કોઈ સમજદાર વ્યક્તિ ચાલતી ટ્રેનમાંથી અને તે પણ એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરવાનો પ્રયાસ કરી શકે નહીં. રેલવે સત્તાવાળાઓએ લેખિત જવાબના પેરા ૩ માં એવી દલીલ કરી છે કે મૃતક ટ્રેનમાંથી કૂદી પડ્યા હતા, એટલે કે તેઓ જે સ્ટેશને ઉતરવા માંગતા હતા ત્યાં ઉતરી ગયા હતા, તે પુરાવા વગરની દલીલ છે. આવી દલીલ કર્યા પછી, તેને સાબિત કરવાની જવાબદારી રેલવે સત્તાવાળાઓ પર હતી. જોકે, ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ પણ આ બાબતે મૌન છે. આ કારણોસર અમે વિદ્વાન એ.એસ.જી. ની દલીલ સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ. ટ્રિબ્યુનલના બે સભ્યોએ યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું છે કે રેલવે સત્તાવાળાઓએ વળતર ચૂકવવું જરૂરી છે.”...

૧૦. વધુમાં, જો આપણે રેકર્ડ પરની જુદી જુદી તારીખો જોઈએ, તો વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પાછળથી જે ડી.આર.એમ. રિપોર્ટ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે, તે દાવો અરજી દાખલ કર્યા પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે, જે નિર્ધારિત સમય મર્યાદા બહારનો છે.”...”

૮. મૃતક ‘બોનાફાઇડ’ મુસાફર ન હતા તે કારણસર દાવેદારોની દાવો અરજી ફગાવી દેવાનું વિદ્વાન રેલવે કલેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલનું તારણ એક ક્ષણ માટે પણ ટકી શકે તેમ નથી. સદર એક્ટના પ્રકરણ ૧૩ માં સદર એક્ટની કલમ ૧૨૪-એ હેઠળ આ અભિવ્યક્તિને સમાવીને ‘મુસાફર’ ને સ્પષ્ટપણે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.

૯. વધુ એક પાસાની તપાસ કરવાની જરૂર છે કે મૃતક – નકુલભાઈ મિસ્ત્રી, તેમની પત્નીને ટ્રેનમાં મૂક્યા પછી ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરવાની પ્રક્રિયામાં હતા અને તે દરમિયાન અચાનક આંચકો અને ધક્કો લાગવાના કારણે ટ્રેનમાંથી નીચે પડી ગયા હતા અને ટ્રેન સાથે ઘસડાયા હતા અને બહુવિધ ઈજાઓ પામ્યા હતા જેના કારણે તેમનું મૃત્યુ થયું હતું.

૧૦. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ૨૦૦૮ (૯) એસ.સી.સી. ૫૨૭ માં નોંધાયેલ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. પ્રભાકરણ વિજયા કુમાર અને અન્ય ના કેસમાં સદર એક્ટની કલમ ૧૨૩(સી)(૨), ૧૨૪-એ અને ૧૨૭ નો સંદર્ભ આપીને, ‘અણધારી ઘટના’, ‘મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી કોઈપણ મુસાફરનું આકસ્મિક રીતે નીચે પડવું’ શબ્દોની તપાસ કરી હતી અને ઠરાવ્યું હતું કે મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી કોઈપણ મુસાફરનું નીચે પડવું એ ‘બોનાફાઈડ’ મુસાફર (એટલે કે માન્ય ટિકિટ અથવા પાસ સાથે મુસાફરી કરનાર મુસાફર) નું ટ્રેનમાં ચઢવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે ટ્રેનમાંથી નીચે પડવું એ આવરી લેવાયેલું માનવામાં આવે છે. વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મુસાફર નીચે પડતી વખતે વાસ્તવમાં ટ્રેનની અંદર ન હતો તે બાબત અપ્રસ્તુત છે. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ચુકાદાના પેરા નં. ૧૦ અને ૧૧ માં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

...“૧૦. અમારો એવો મત છે કે મૃતક જ્યારે નીચે પડ્યા ત્યારે વાસ્તવમાં ટ્રેનની અંદર હતા કે પછી જ્યારે તેઓ નીચે પડ્યા ત્યારે માત્ર ટ્રેનમાં પ્રવેશવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હતા, તેનાથી કાયદેસર રીતે કોઈ ફરક પડશે નહીં. અમારા મતે બંને સંજોગોમાં તે ‘મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી મુસાફરનું આકસ્મિક રીતે નીચે પડવું’ ગણાય છે. તેથી, તે રેલવે એક્ટની કલમ ૧૨૩(સી) માં વ્યાખ્યાયિત મુજબની ‘અણધારી ઘટના’ છે.

૧૧. નિઃશંકપણે, એ શક્ય છે કે 'મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી મુસાફરનું આકસ્મિક રીતે નીચે પડવું' તે અભિવ્યક્તિના બે અર્થઘટન થઈ શકે છે, પ્રથમ એ કે તે ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ વાસ્તવમાં ટ્રેનની અંદર પહોંચી ગઈ હોય અને ત્યારબાદ ટ્રેનમાંથી નીચે પડે, જ્યારે બીજું એ કે તેમાં એવી પરિસ્થિતિનો સમાવેશ થાય છે કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ ટ્રેનમાં ચઢવાનો પ્રયાસ કરી રહી હોય અને તેમ કરવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે નીચે પડી જાય. રેલવે એક્ટમાં વળતરની જોગવાઈ એક કલ્યાણકારી કાયદો હોવાથી, અમારા મતે, તેને ઉદાર અને વ્યાપક અર્થઘટન મળવું જોઈએ, નહીં કે સંકુચિત અને તકનીકી. તેથી અમારા મતે ઉપર જણાવેલ બે અર્થઘટનો પૈકીનું પાછળનું અર્થઘટન એટલે કે જે કાયદાના ઉદ્દેશ્યને આગળ ધપાવે છે અને તેના હેતુને સિદ્ધ કરે છે તેને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ, જુઓ કુલાલ સિંઘ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૫૨૪ (પેરા ૮), બી. ડી. શેઠી વિ. સીઈએટી લિમિટેડ (૨૦૦૨) ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૩ (પેરા ૧૨), ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. ઈ.એસ.આઈ. કોર્પોરેશન (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૩૩૨ વગેરે.”...

૧૧. ઉપરોક્ત સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, કેસના વાસ્તવિક પાસાઓ સ્થાપિત કરે છે કે મૃતક પ્લેટફોર્મ ટિકિટ ધરાવતા હતા અને તેમની પત્નીને ટ્રેનમાં મૂક્યા પછી, ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હતા, પરંતુ અચાનક આંચકો અને ધક્કો લાગવાના કારણે તેઓ ટ્રેનમાંથી નીચે

પડી ગયા અને ઈજાઓ પામ્યા જેના પરિણામે તેમનું મૃત્યુ થયું. તેથી, ‘અણધારી ઘટના’ અને ‘મુસાફરોને લઈ જતી ટ્રેનમાંથી કોઈપણ મુસાફરનું આકસ્મિક રીતે નીચે પડવું’ બંને અભિવ્યક્તિઓ સંતોષાય છે અને તેથી, દાવેદાર વળતર મેળવવા માટે હકદાર હતા.

૧૨. તદનુસાર, હાલની અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમનામું કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે.

૧૩. દાવેદારો અકસ્માતની તારીખથી આ હુકમની તારીખ સુધી ૯% વ્યાજ સાથે રૂ. ૮,૦૦,૦૦૦/- નું વળતર મેળવવા માટે હકદાર છે. રેલવે પ્રશાસનને આજથી ૮ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં વિદ્વાન રેલવે કલેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલ, અમદાવાદ બેન્ચ સમક્ષ હુકમનામાની રકમ જમા કરાવવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે. ત્યારબાદ, વિદ્વાન રેલવે કલેઈમ્સ ટ્રિબ્યુનલ, અમદાવાદ બેન્ચ ઓળખની યોગ્ય ચકાસણી કર્યા પછી દાવેદારોને હુકમનામાની સમગ્ર રકમ ચૂકવશે. રેકર્ડ અને કાર્યવાહી તુરંત જ સંબંધિત કોર્ટને પરત મોકલવી.

સહી/-
(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====